

Romuald Jankowski

Sędziowie II Rzeczypospolitej

Sądownictwo wrocławskie

Tom II

Kulin 2019

Wstęp

19 sierpnia 1917r. Tymczasowa Rada Stanu Królestwa Polskiego wydała pierwsze „przepisy o urządzeniu sądownictwa w Królestwie Polskim.” Powstały wtedy sądy pokoju, sądy okręgowe, sądy apelacyjne i Sąd Najwyższy. Przepisy te powołały do istnienia polskie sądy we Włocławku. Pod koniec sierpnia 1917 roku zaczęto tworzyć od podstaw Królewsko-Polski Sąd Okręgowy we Włocławku. Sądowi temu podlegało dość duże terytorium. Teren jego działania objął powiaty: włocławski, kutnowski, gostyniński i nieszawski. W powiatach utworzono sądy niższego rzędu – sądy pokoju. Apelacje od wyroków sądów pokoju z tych powiatów rozpoznawał Sąd Okręgowy we Włocławku. Na terenie powiatu włocławskiego utworzono dwa sądy pokoju we Włocławku oraz po jednym sądzie pokoju w Chodczu i Brześciu Kujawskim. Odwołania od wyroków wydanych w pierwszej instancji przez Sąd Okręgowy we Włocławku rozpoznawał Sąd Apelacyjny w Warszawie. Dzień otwarcia sądów polskich wyznaczono na 1 września 1917 roku.

We Włocławku brakowało odpowiednich budynków, w których mogłyby funkcjonować sądy. Miasto przekazało Sądowi Okręgowemu kamienicę na Starym Rynku pod numerem 1. Był to dwupiętrowy narożny budynek. W okresie zaborów w kamienicy tej mieścił się renomowany hotel i restauracja o nazwie „Pod Trzema Koronami”. Budynek ten pełnił funkcję siedziby Sadu Okręgowego do 1934 roku. W 1939 roku został zburzony przez Niemców.¹

1. Sąd Okręgowy we Włocławku ok. 1925r. (Biały budynek od lewej strony).
(Pocztówka z archiwum autora)

Po odzyskaniu przez Polskę pełnej niepodległości (listopad 1918) Naczelnik Państwa Józef Piłsudski swoimi dekretemi potwierdził dotychczasową strukturę sądownictwa. We Włocławku nadal funkcjonował Sąd Okręgowy, już bez przydomka „Królewsko-Polski”.

¹ T. Sławiński „Gawędy o dawnym Włocławku”, Włocławek 2008, s. 13

W 1922 roku zmniejszono obszar działalności Sadu Okręgowego, gdyż z powiatu gostynińskiego wyłączono gminę Kiernozia i przekazano do właściwości Sadu Okręgowego w Warszawie. 4 czerwca 1924 roku Rada Ministrów wyłączyła powiat gostyniński z okręgu włocławskiego i przekazała do właściwości Sadu Okręgowego w Płocku, natomiast powiat lipnowski, podlegający dotychczas sądowni w Płocku, przekazano do właściwości terytorialnej Sadu Okręgowego we Włocławku. Od tej pory Sąd Okręgowy we Włocławku obejmował swoją właściwością powiaty: włocławski, nieszawski, lipnowski i kutnowski. W 1928 roku zmieniono nazwę sądów pokoju, stały się one teraz sądami grodzkimi. We Włocławku połączono dwa istniejące sądy pokoju, w jeden grodzki.

Sąd Okręgowy we Włocławku został rozporządzeniem Prezydenta RP z 27 października 1933 roku zniesiony, a w jego miejsce 1 stycznia 1934 roku utworzono Wydział Zamiejscowy we Włocławku Sadu Okręgowego w Toruniu. Do okręgu tego wydziału należały sądy grodzkie we Włocławku, Aleksandrowie Kujawskim, Brześciu Kujawskim, Chodczu, Lipnie i Radziejowie, natomiast Sąd Grodzki w Kutnie, obejmujący teren powiatu kutnowskiego, został włączony do obszaru Sadu Okręgowego w Łodzi. Apelacje od wyroków Wydziału Zamiejscowego były od tej pory rozpoznawane w Sądzie Apelacyjnym w Poznaniu (do 1939 roku). Likwidacja Sadu Okręgowego we Włocławku spowodowała, że znacznie zmniejszyła się ranga włocławskiego sądownictwa, najważniejsze decyzje administracyjne zapadały w Toruniu. Sąd utracił swoje znaczenie, ale w latach 1934 – 1935 dokonano pozytywnych zmian lokalowych, gdyż w dotychczasowym budynku nie było odpowiednich warunków pracy. Urząd Miasta we współpracy z Ministerstwem Sprawiedliwości podjął działania w celu uzyskania odpowiednich budynków. Pozyskano budynki po dawnej fabryce rektyfikacji spirytusu i destylarni wódek. W budynkach tych przy ulicy Kilińskiego umieszczono Wydział Zamiejscowy Sadu Okręgowego w Toruniu, a przy ul. Karnkowskiego – Sąd Grodzki.² Stworzono wtedy bardzo korzystne warunki lokalowe, gdyż w tym samym miejscu (po licznych przeróbkach) funkcjonują sądy do dnia dzisiejszego. Wydział Zamiejscowy we Włocławku funkcjonował do września 1939 roku.

Pierwszym Prezesem Sadu Okręgowego we Włocławku był Władysław Nowca (1917-1924r.). Po nim funkcję tę pełnił Edmund Płoski (1924-1930r.). Ostatnim prezesem był Wacław Tuz (1930-1933r.) Wiceprezesami w tym okresie byli: Karol Czesław Rasz (1918-1932) i Julian Paczoski (1932-1933). Prezesem Sadu Okręgowego w Toruniu podczas funkcjonowania Wydziału Zamiejscowego we Włocławku w latach 1934-1939 był Rudolf Radłowski, a wiceprezesem, który kierował włocławskim wydziałem, Julian Paczoski.

² Kronika Sądownictwa Włocławskiego. Archiwum Sadu Okręgowego we Włocławku.

2. Wydział Zamiejscowy we Włocławku Sądu Okręgowego w Toruniu.
(Ze zbiorów Muzeum Ziemi Kujawskiej i Dobrzyńskiej we Włocławku)

Włocławscy sędziowie II Rzeczypospolitej mieli ciekawe i nieprzeciętne życiorysy. Opowiem w tej publikacji o losach wszystkich ustalonych przeze mnie sędziów, którzy choć przez chwilę orzekali we Włocławku.

Wielu z nich to postacie wybitne, które nie ograniczały się tylko do działalności prawniczej, lecz miały liczne osiągnięcia w wielu dziedzinach. Zajmowali się szeroką i wszechstronną działalnością społeczną, czasami polityczną, literacką, naukową.

Jak w każdej grupie bywa, nie wszyscy oni byli idealni, nieskazitelni. Zawsze, nawet mimo najlepszej selekcji, zdarzyć się mógł ktoś „kradnący sprzed ręki dziecka skórkę od chleba” (Czesław Miłosz „Naród” 1945r.).

W latach 1917-1939 we włocławskich sądach zatrudnienie znalazło ponad 60 sędziów. Byli to Sędziowie Sądu Okręgowego, sędziowie pokoju (grodzcy). Tą niewielką pracą chciałbym przybliżyć włocławskiemu społeczeństwu (szczególnie ich następcom), życiowe drogi tychże sędziów. Pragnę przyczynić się do tego, by nie zostali zapomniani, by zaistnieli w zbiorowej pamięci.

Wojna światowa w latach 1939-1945 spowodowała wiele zniszczeń. Wymordowano w tym okresie znaczną część polskiej inteligencji. Po wojnie, na wiele lat, wprowadzono w Polsce ustrój narzucony przez sąsiednie państwo (Związek Radziecki). Zerwana została w sposób nieodwracalny ciągłość historyczna. W 2018 roku Polska obchodziła 100-lecie odzyskania niepodległości, dlatego też warto przypomnieć o ludziach, którzy stanowili elitę intelektualną kraju i przyczynili się do odbudowy Polski po latach niewoli, twórczo pracując dla II Rzeczypospolitej.

Przygotowując tę pracę, napotykałem wiele problemów w kwestii ustalenia nazwisk wszystkich sędziów. Brak dokumentów spowodował, że być może ktoś został pominięty.

W czasie wojny polskie archiwa uległy znacznemu zniszczeniu. Najważniejsze dokumenty dotyczące przedwojennych sędziów znajdowały się w Ministerstwie Sprawiedliwości i Sądzie Apelacyjnym

w Warszawie, ale w 1944r. stolica została totalnie zniszczona. Z „dymem pożarów” „ulotniła” się ogromna część historii Polski. Zniszczono dorobek pokoleń.

Dotarcie do informacji o wrocławskich sędziach nie było rzeczą łatwą, ponieważ dokumenty o ich działalności znajdują się w wielu archiwach państwowych, zakładowych czy uniwersyteckich, zlokalizowanych w kraju jak i za granicą. Mogło więc się zdarzyć, że nie do wszystkich materiałów udało mi się dotrzeć. Praca poświęcona wrocławskim Sędziom II Rzeczypospolitej jest kontynuacją publikacji z 2017r. – „Sądownictwo wrocławskie. Stulecie utworzenia Sądu Okręgowego we Wrocławku 1917-2017”.

W tamtej książce przedstawiłem dzieje Sądu, a tylko w niewielkim zakresie ukazałem sylwetki sędziów. Dopiero po czasie zauważyłem w poprzedniej publikacji błędy literowe dotyczące nazwisk niektórych sędziów, np. sędzia Jan Kozakowski pojawia się tam omyłkowo jako Jan Kazakowski, a sędzia Aleksander Zuchmantowicz jako Zuchmatowicz. Te omyłki pisarskie chciałbym naprawić właśnie w tym drugim tomie.

Po II wojnie światowej utworzono we Wrocławku Wydział Zamiejscowy Sądu Okręgowego w Toruniu. Działał on w latach 1945-1949. Przywrócono do pracy przedwojennych sędziów i początkowo wszystko wyglądało tak, jakby kontynuowano to, co przerwał wybuch wojny. Szybko jednak nastał stalinizm, a niechcianych sędziów prześladowano lub przenoszono w stan spoczynku. W styczniu 1950r. ponownie utworzono Sąd Okręgowy, którego żywot był krótki, gdyż zlikwidowano go 31 grudnia 1950r. W latach 1951-1975 istniał we Wrocławku tylko Sąd I instancji, tj. Sąd Powiatowy. W latach 1975-1998 funkcjonował Sąd Wojewódzki we Wrocławku, natomiast w 1999r. zmieniono jego nazwę ponownie na Sąd Okręgowy. Raz jeszcze podjęto decyzję o zniesieniu tego sądu i w okresie lipiec – wrzesień 2001r. utworzono Oddział Zamiejscowy we Wrocławku Sądu Okręgowego w Toruniu. Ponownie przywrócono Sąd Okręgowy i dotrwał on do stulecia odrodzonego sądownictwa, czyli do dnia 1 września 2017r. Obecnie Sąd wkracza w kolejne stulecie. Ten jubileusz jak i stulecie odzyskania niepodległości przez Polskę, skłoniły mnie do przypomnienia sylwetek wrocławskich Sędziów II Rzeczypospolitej.